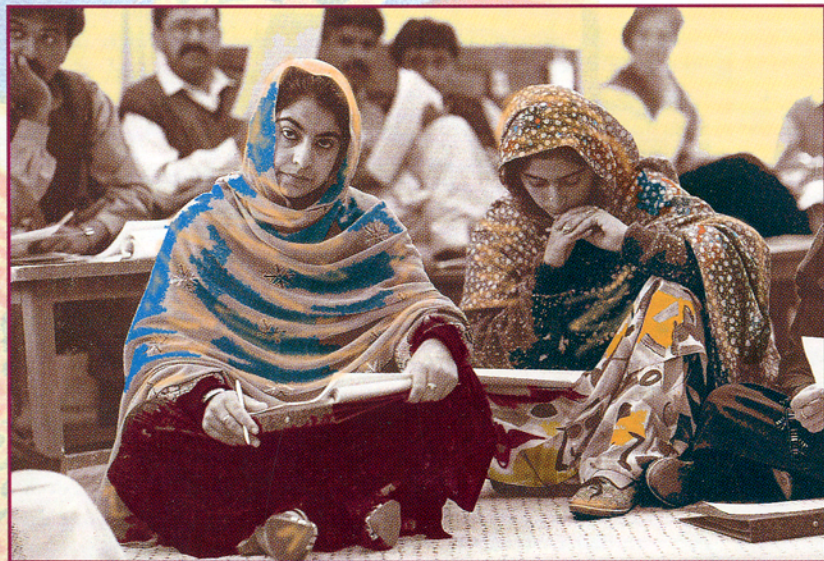

Himlen er vores grænse – kvinder i Pakistan

en film af
Elisabeth Rygård

er Koranen og profetens sædvane den norm og det fundament, hvorpå man funderer sit liv. Derfor er måden hvorpå muslimer beder deres fem daglige tidebønner stort set ens, og de vender sig alle med ansigtet mod Mekka, når der skal bedes.

Men der er naturligvis store forskelle på den måde, hvorpå den enkelte muslim efterlever Islam. Forskelle i uddannelse, køn, alder, etnisk baggrund og sprog gør at Islam i det almindelige daglige liv for verdens godt 1. milliard muslimer tager sig ganske forskelligt ud. Men uanset dette vil alle hævde, at de er gode og oprigtige muslimer.

Muslimske retslærde har udarbejdet et utal af forskrifter for, hvad der i en given sammenhæng er

harâm (forbudt) og hvad der er **halâl** (tilladt). Men mange muslimer føler ikke, at disse regler fuldt ud dækker deres religiøse behov. Derfor slutter mange sig til et religiøst broder- og søsterskab, en sufiorden. Her samles man om fælles ritualer og ceremonier, der ofte har indoptaget lokale skikke. Det er netop denne måde at organisere

på, der mange steder sikrede, at Islam blev den brede almindelige befolknings religion.

Islam gør principielt gældende, at den kan opstille regler for alle sider af tilværelsen. Det gælder derfor også for måden, hvorpå det politiske system indrettes. Men der er i den islamiske verden også i dag voldsom debat om, hvorvidt traditionen på dette punkt skal opretholdes. Nogle af dem, der ofte er mest kritiske på det punkt, er de muslimske kvinder.

Koranen gør i sine åbenbaringer gældende, at mænd og kvinder er lige, men anviser i enkelte sammenhænge henholdsvis mænd og kvinder forskellige kompetenceområder. Det samme gør de mange traditioner om Muhammads sædvane – og den islamiske verden er derfor blevet en verden præget af en meget stor og konsekvent adskillelse mellem kønnene. Men hvad er i den sammenhæng Islam, og hvad siger Koranen egentlig om kvinder? Og er den fortolkning de muslimske retslærde gennem historien har lagt for dagen nu også den eneste mulige udlægning af Koranens anvisninger?

Den vedvarende debat om eksempelvis forholdene mellem kønnene er det bedste bevis for, at Islam ikke er det faste og uforanderlige system, mange i Vesten er tilbøjelige til at mene.

Gennem historien er det i den islamiske verden blevet overdraget de retslærde at give Islam konkret

udtryk. Det var dem, almindelige muslimer henvendte sig til, når de var i tvivl om, hvad der var i overensstemmelse med Islam. Gennem deres uddannelse havde de retslærde sikret sig et grundigt kendskab til Koranen og profetens sædvane.

De retslærde har derfor altid haft en central og vigtig rolle i den islamiske verden. Nogle af dem arbejdede tæt sammen med de politiske magthavere, medens andre var kritiske over for den måde, hvorpå nogle magthavere brugte deres magt. Sådan er det også i dag. Den egyptiske præsident Mubarak har således en hel hær af offentligt ansatte retslærde, der gennem medier og udtalelser forsøger at overbevise den egyptiske befolkning om, at det landets præsident

gør, er i overensstemmelse med gode og rigtige islamiske traditioner. Andre retslærde kritiserer derimod præsidenten og den øvrige regering for ikke at være i overensstemmelse med den islamiske tradition. Det samme mønster gør sig gældende i mange andre stater, der findes i den islamiske verden – også i Pakistan.

Men på nogle punkter er situatio-

nen i den islamiske verden afgørende ændret i forhold til tidligere. De retslærdes traditionelle monopol på at fortolke Islam bliver nemlig nu betvivlet af de mange, der gennem de sidste årtier har fået en moderne uddannelse. De kan selv læse, og de har desuden nu ofte mulighed for selv at gå tilbage til de klassiske værker, de retslærde lægger til grund for deres fortolkninger. Denne mulighed havde den almindelige muslimske befolkning ikke tidligere, hvor kun få kunne læse, og hvor de lærde værker blev fremstillet som håndskrifter og gemt af vejen i biblioteker kun beholdt de lærde selv.

Moderne trykning og distribution har gennem de sidste årtier gjort det muligt for de veluddannede muslimer selv at gå direkte til kilderne. Med andre ord: de retslærdes traditionelle monopol er blevet eroderet af udviklingen, og den islamiske tradition er nu gjort til fælles eje for både retslærde og de mange nye grupper af veluddannede muslimer rundt om i den islamiske verden. Og en sådan udvikling må nødvendigvis føre til debat – og gør det overalt.

Jørgen Bæk Simonsen
Carsten Niebuhr Institutet,
Københavns Universitet

Faiz Ahmed Faiz (1911-1984) er en af Pakistans mange store digtere. Han oplevede oprettelsen af Pakistan og bestred i sit liv en lang række forskellige jobs fra officer, lærer, fagforeningsleder, journalist og forfatter.

Han tilbragte adskillige år i fængsel anklaget for politiske forbrydelser, tog i eksil, men vendte tilbage til Pakistan, hvor han bl.a. blev kulturrådgiver for Ali Bhutto.

Til en politisk leder.

År efter år – disse ubeskyttede,
bundne hænder
forblev fikseret
i nattens hårde, sorte favn,
Som et strå, der gløder i kampen med havet
som en sommerfugl, der angriber et bjerg
og nu i nattens forstenede, sorte favn
er der så mange sår,
lige meget hvor
øjet kikker hen
overalt har lyset vævet en form for spind
så kun langt, langt væk fra
høres lyden af
det bankende daggrø...

Poems by Faiz, Vanguard Books. 1971
(Overs. Elisabeth Rygård)

Pakistans historie

Pakistan ligger langs Indiens nordvestlige hjørne. Republikken Pakistan blev oprettet i 1947. Målet for den daværende politiske leder Muhammad Ali Jinnah var at udskille Pakistan fra Indien og oprette en selvstændig muslimsk stat: *Den islamiske republik Pakistan*.

Oprettelsen af landet udløste en blodig borgerkrig, hvor millioner af hinduer og sikher flygtede fra Pakistan til Indien, mens ligeså mange muslimer flygtede fra Indien ind i Pakistan.

Pakistans senere historie har været præget af voldsomme begivenheder herunder flere årtiers militærdiktatur. I dag lider landet fortsat under enorme klasseforskelle, omfattende korrupsion, gældsætning til udlandet, etniske og religiøse modsætninger – politisk ustabilitet og en langvarig territorialstrid mellem Indien og Pakistan om provinsen Kashmir.

På trods af denne urolige situation blomstrer i det åbne og det skjulte en rig kultur med en enestående musiktradition, digtekunst og dans.

Et samfund med store paradokser vedrørende kvindens stilling

Klassebaggrunden er afgørende for kvinders stilling. Pakistan har mange kvindelige læger, lærere, advokater, forretningskvinder, politibetjente, en bank for kvinder, ja, selv en kvindelig pilot – og een af verdens få kvindelige premierministre: Benazir Bhutto.

Islamabads universitet har f.eks. flere kvindelige professorer end Storbritannien tilsammen. Men mindre end 1% af alle kvinder kan skrive og læse i 15 af Pakistans 75 distrikter. 82% af kvinderne i byen og 47% på landet siger, at de holder purdah (går tilslørede).

Kvinder, der er blevet voldtaget bliver (især hvis de er fattige) ofte fængslet udfra den islamiske utroskabslov: Zina. Det anslås at 72% af de anklagede kvinder bliver mishandlet fysisk og seksuelt på politistationer og senere i fængslet.

Kilder: Pakistan, Hans Hofer, Apa Publications. Price of Honour, Jan Goodwin.

Religionens status i Vesten og i Islam

For den vestlige retslige tankegang er det religiøse standpunkt en privatsag – et spørgsmål om livsanskuelse. Dette religionssyn afspejles i vores regler om religionsfrihed og fremgår af FN's menneskerettigheder. Anderledes for islamisk ret. Her bygger retssystemet på den islamiske religion, som den rette måde at regulere individets handlinger og indrette samfundet på. Det at være rettroende muslim angiver på een og samme tid ens *gudstro* og ens *juridiske status*.

Shariahloven, den religiøse lov, baserer sig på Koranen dvs. på Guds ord og Muhammeds liv og forskellige islamiske retnings fortolkninger af dette stof. Shariahloven er udformet forskelligt i de forskellige lande, den gælder i.

Pakistans dobbelte lovsystem

Efter Zia-ul-Haq's magtovertagelse i Pakistan ved statskuppet 1977 erklærede han som sin målsætning at "islamisere" samfundet, hvorved han i første omgang

Ydre og indre frihed

Sociolog og kvindeaktivist Ferida Sher havde i flere år opfordret mig til at komme til Pakistan for at lave en film om kvinders forhold. Da jeg var nysgerrig, sagde jeg ja.

Da jeg kom til Pakistan blev jeg rystet over at opleve kvinders undertrykte situation og mangel på rettigheder. Men samtidig blev jeg slået af de kvinders mod, styrke og fantasi. Og i det hele taget af Pakistans utroligt rige kultur – med musikliv, digtning og dans – hvadenten den udfolder sig i det åbne eller skjulte.

I Skandinavien er kvinder og mænd – i kraft af mange menneskers kampe igennem tiden – lige for loven. Men det er ikke mange år siden, at dette ikke var tilfældet. F.eks. havde den gifte mor i Danmark ikke ret til at bestemme over barnets økonomi, det fik hun først i 1958! Indtil da var det faderen alene.

Det moderne samfund fortsætter på andre måder – og mindre gennemskueligt – en opsplitning af det traditionelt kvindelige og maskuline, hvor det indfølelses og omsorgsfulde isoleres fra det rationelle og præsterende.

Den adgang til livets kilder, der åbner for livsglæde, for en sammenhæng mellem indre og ydre værdier, bliver undertrykt på mange måder i vores kultur. Her skubbes penge og forbrug ind i det rum, hvor sjælen skulle befinde sig. "Jeg har ikke tid!" hedder den gud, vi tilbeder i Vesten.

Ikke for at romantisere eller forsvare undertrykkende forhold i andre kulturer. Vi kan ikke gå tilbage og genindføre feudaltidens verdenssyn på godt og ondt.

Men spørgsmålet er, hvordan vi i vores del af verden kan blive inspireret til at udvikle et kærligt "vi" på nye måder?

Til at udvide vores tanker om frihed – indre og ydre? Måske ved at åbne for respekt og viden om andre kulturers fællesskaber og tidsopfattelse – og dermed åbne for muligheder i os selv.

I håb om at kunne give lyst til en dialog har jeg lavet denne film.

Filminstruktør Elisabeth Rygård

Islam og den islamske verden

Islam er ved indgangen til 2000-tallet en religion, der har tilhængere i alle verdensdele, og man anslår, at den tæller ca. 1 mia. tilhængere. Der er dele af verden, hvor muslimerne udgør majoriteten af befolkningen som f.eks. Mellemøsten, Nordafrika, store dele af Centralasien og dele af Sydøstasien. Og der er dele af verden, hvor der kun bor ganske få muslimer – det gælder f.eks. Latinamerika.

Islam opstod som religion på Den Arabiske Halvø i begyndelsen af 600-tallet. Islams profet Muhammad (ca. 570 – 632) modtog omkring år 610 sin første åbenbaring, og resten af sit liv blev han med mellemrum overdraget nye åbenbaringer fra Gud via ærkeenglen Gabriel. Efter hans død blev de forskellige åbenbaringer samlet i Koranen, Islams hellige skrift.

Islams tro hviler på antagelsen af, at der findes een Gud. Han betegnes i Koranen Allah, et arabisk ord, der betyder guden. Han har skabt verden, som vi kender den, og han vil en dag igen lade den gå til grunde. Men Gud er barmhjertig og nådig, og derfor har han siden skabelsen sendt profeter og budbringere til forskellige mennesker og samfund, for at de kunne få kendskab til Hans plan med skabelsen.

Koranen opregner en lang række profeter bl.a. Abraham, Moses og Jesus. De er efter muslimsk opfattelse profeter, der på Guds befaling har formidlet en del af den guddommelige åbenbaring. Den sidste profet er Muhammad, der i Koranen kaldes profeterens segl. Med ham blev den guddommelige åbenbaring afsluttet.

Gennem Koranen har muslimerne mulighed for at få kendskab til, hvorledes man bør indrette sit liv. Men der er mange sider af tilværelsen, der ikke omtales i Koranen. Derfor har den islamiske tradition fokuseret meget på profeten Muhammads sædvane, den måde hvorpå han levede sit daglige liv. Viden herom har eftertiden gennem en lang række traditioner, der beretter om hvorledes Muhammad plejede at gøre dette eller hint. Muslimske lærde fastholder principielt, at Koranen på den ene side og profetens sædvane på den anden side, gør det muligt at indrette en tilværelse, der i enhver henseende er i overensstemmelse med Guds vilje.

I hele det vidtstrakte område, hvor Islam med tiden kom til at dominere, blev der skabt en fælles ramme for måden, hvorpå mennesket indretter sit liv. I dette område

mente en indførelse af Shariahloven. Men hans fortolkning af et islamisk samfund mødte stor modstand. Han henrettede den nuværende premierministers far Ali Bhutto, der fulgte en mere verdslig præget linje. Og idag står Benazir Bhutto med et dilemma, idet begge lovgivninger er gældende – både den verdslige lov og den religiøse Shariahlov.

Udover at forstå, hvornår den ene lovgivning træder i kraft fremfor den anden, kan det være svært for Vesten at forstå, hvilket retssyn Shariahloven overhovedet er baseret på.

Shariahloven og utroskabsparagraffen

For en vestlig betragtning er Shariahloven bygget over den tidligere osse i Vesten gældende forestilling om retten til hævn: "Øje for øje – og tand for tand". Det er slægtens og familiens ære, der er afgørende – ikke individets.

Shariahlovens afstraffelsesmetoder med bl.a. piskning og stening til døde virker grusomme og næsten ufattelige for et vestligt menneske. Shariah påbyder f.eks., at en tyv ved grovere tyveri får hugget sin højre hånd af.

Udover selve afstraffelsesmetoderne ligger imidlertid spørgsmålet om, *hvad* der straffes for?

Det menneskesyn, der kommer til udtryk i Shariah, definerer f.eks. ægteskabet, kvinders og mænds roller på en speciel måde, der sender mange kvinder (og en del mænd) i fængsel efter "utroskabsparagraffen". Herunder falder imidlertid ikke kun almindelig utroskab, men osse voldtægt af kvinder.

Kvinden anses for at være løssagtig og hjemfalden til straf, hvis hun anmelder en voldtægt uden at kunne fremføre fire, muslimske mænd som vidner på voldtægten.

Utallige beretninger viser, at mænd uden problemer via bestikkelse kan købe sig fri for anklagen om voldtægt, mens voldtægtsofrene risikerer yderligere seksuel mishandling først på politistationerne og senere i fængslet, hvor de kan sidde i årevis, før deres sag behandles.

Shariahloven og kvinderne

På alle afgørende punkter i Shariahloven stilles kvinden dårligere end manden. Manden kan lovligt gifte sig med 4 hustruer (dog skal han have deres samtykke). Manden kan nøjes med at udtale skilsmisseordene 3 gange for at få ægteskabet opløst, hvorimod kvindens ret er betinget. Ved skilsmisse tilhører børnene (efter en vis alder) manden. Arvereglerne er komplicerede, men almindeligvis gælder det, at kvindens arvedel bliver højst det halve af mandens. Det samme med vidneerklæring i retten, kvindens tæller det halve af mandens.

Ferida Sher

Sociolog og aktiv i kampen for kvinders rettigheder i 20 år både på lokalt og internationalt plan. Som sociolog har hun arbejdet i felten i Pakistans fjernteste landsbyer og har derfor et førstehånds kendskab til hvilke konkrete og meget forskellige problemer kvinder står over for.

Simorgh

Ferida, Lala, Nasrene og Neelam er grundlæggerne af *Simorgh*. *Simorgh* er et bogforlag og kvinde- og aktivistcenter, der er udsprunget af og knyttet til den ældre kvindeorganisation WAF (Women's Action Forum). Kvinder har været aktive i kampen for menneskerettigheder i mange år, og kvindebevægelsens arbejde foregår på mange planer.

At deltage åbenlyst kan – selv hvis man tilhører landets overklasse i Pakistan – være forbundet med store vanskeligheder og ikke uden personlig risiko.

Ordforklaring til filmen

Martial Law: militær undtagelsestilstand (militærdiktatur).

Purdah: slør. Indebærer seksuel adskillelse af kønnene.

Mulla: nedværdigende betegnelse for en ensidig ortodoks holdning.

Molvie: præst.

Sufisme: en antidogmatisk retning inden for islam, der dyrker kærligheden som overordnet princip. Den er levende i Pakistan, men forfølges af de ortodokse.

Shariahloven: "at følge den retfærdige vej".

Hudud: "grænser" – en del af shariahlovens strafferet.

Skære næsen af: I flg. stammeskikke kan en kvinde, der går hjemmefra, risikere at få skåret næsen af. Æresbegrebet er afgørende for familiers og slægters selvrespekt.

Himlen er vores grænse – Kvinder i Pakistan

Pakistan 1996

Længde: 52 min.

Instruktion & manuskript:
Elisabeth Rygård

Kamera:
Manuel Sellner D.F.F.

Kamera assistent:
Syed Alam Bokhari

Tonemester:
Syed A. Ali

Klipper:
Mogens Hagedorn Christiansen

Lydefterarbejde:
Jens Bangskjær & Jan Henningsen

Produktionsleder:
Susanne Fosgaard Nielsen

Producent:
Thomas Gammeltoft

Distribution:
Statens Filmcentral
København: 33 15 8343
Århus: 86 13 2800

Produceret af
Film & Lyd
i co-produktion med Danmarks Radio, TV-Fakta

med støtte fra
Danida, Kvinnefronten, Norge,
Undervisningsministeriets Mediekontor
Statens Filmcentral

Pjecen er udarbejdet af
Elisabeth Rygård
med tak til Assia Khan, Mohd Rafiq,
Parvais Ækhtar og Jytte Lindegård

Layout:
Susanne Whitta Jørgensen,
Grafisk Himmel

Udgivet af:
Statens Filmcentral

SFC
STATENS FILMCENTRAL